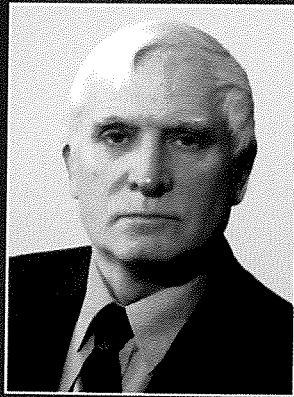

Координатор актуальної теми

*Жинчаренко
Володимир Дмитрович*
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії
правових наук України,
завідувач кафедри історії держави
і права України та зарубіжних країн
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

«У 1991 р. у житті українського народу відбулася знаменна подія — 24 серпня Верховна Рада УРСР прийняла Акт проголошення незалежності України, в якому знайшло своє втілення його одвічне прагнення до волі. Прийняття цього документа стало закономірним наслідком багатовікової боротьби українського народу за свою державність, яка бере свій початок ще з часів Київської Русі.

Особливо інтенсивно державотворчі процеси в Україні відбувалися у ХХ ст. Після краху Російської і Австро-Угорської імперій (до складу останньої входили західноукраїнські землі) розпочався новітній етап відродження української державності. Так, у 1917 р. була проголошена Українська Народна Республіка (УНР), а у 1918 р. — Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Об'єднання у 1919 р. УНР і ЗУНР в єдину Українську самостійну державу стало подією великої історичної ваги».

«Після проголошення у 1991 р. незалежності України для вітчизняних істориків права склалися умови, які дозволяють переосмислити багатоаспектний зміст усіх складових українського державотворення у ХХ ст. Щодо цього зроблено чимало. У той же час залишається низка складних проблемних, дискусійних питань українського державотворення радянської доби, що потребують свого вирішення. Наприклад, до цього часу залишається дискусійним питання періодизації української радянської держави і права».

«Декларацію про державний суверенітет України без перебільшення можна вважати документом історичної ваги».

«Декларація, закріплюючи за УРСР високий рівень суверенізації, реально наближала її до незалежності».

*Із колективної монографії
«Правова доктрина України»
(Т. 1, розділ «Проблемні питання українського державотворення
у ХХ ст.», підготовлений В. Д. Жинчаренком)*

ПРАВО

ЮРИДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

України

Науково-практичне фахове видання

Засноване у 1922 році

Видається щомісячно

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 17414-6184ПР

Передплатний індекс: 74424

Адреса редакції:

вул. Багговутівська, 17-21
м. Київ, 04107, Україна
Тел.: +380(44) 537-51-10

Сайт: <http://www.pravoua.com.ua>

E-mail: editor.pravoua@gmail.com

Офіційна сторінка у Facebook:

<https://www.facebook.com/pravoua.com.ua>

Головний редактор:

Святоцький О. Д.,
доктор юридичних наук,
професор,
академік НАПРн України

ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ПРАВО УКРАЇНИ» внесено до:

- **Переліку наукових фахових видань у галузі юридичних наук** (наказ Міністерства освіти і науки України від 15 квітня 2014 року № 455);
- **Міжнародної наукометричної бази даних «EBSCO Publishing, Inc.» (США)** (Ліцензійні угоди від 16 травня 2013 року та 1 травня 2015 року);
- **Міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Польща)** (листопад 2014 року);
- **Міжнародної наукометричної бази даних «HeinOnline» (США)** (Ліцензійна угода від 11 січня 2016 року)

Журнал рекомендовано до друку

Вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 2 від 27 жовтня 2017 р.)

ВИДАВЕЦЬ

© Видавничий Дім «Ін Юре»

11/2017

II. Конституційна та інша правотворчість в Українській Народній Республіці

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1918 р. ЯК ОСНОВНИЙ ЗАКОН ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗРАЗКА

С. ВЛАСЕНКО

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії держави і права України
та зарубіжних країн
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Квітень 2018 р. — сторічний ювілей статуту про державний устрій, права і вольності УНР — Конституції Української Народної Республіки. Це був важливий крок на шляху становлення українського конституціоналізму. Він став результатом подій, які відбулися в Російській імперії з лютого по листопад 1917 р. Там був створений Тимчасовий уряд, владу у якого відібрала більшовицька Рада Народних Комісарів. В Україні, у свою чергу, на початку березня з'явилася Українська Центральна Рада (УЦР), її утворення привітали 20 тис. українців — учасників Петроградської маніфестації, що пройшла 12 березня. Через тиждень такі ж заходи відбулися і в Києві, у них взяли участь майже 100 тис. киян [1, 266].

Така масовість свідчила про розуміння всіх українців, що настав момент взяти на себе відповідальність за подальше вирішення долі української державності. За нетривалий час у біль-

шості великих міст було сформовано Ради робітничих депутатів, різні громадянські комітети, комісаріати та волосні ради. Політична активність вразила армію і флот. Враховуючи загальнонаціональне бажання досягти суттєвих перетворень у суспільно-політичному житті та розуміння, що це можна зробити лише спільними зусиллями, навесні 1917 р. почалося створення об'єднаних рад офіцерських і солдатських депутатів із робітничими [2, 7].

Така політична активність призвела до проведення у квітні Всеукраїнського національного конгресу, на якому було обрано додаткових членів УЦР з представників від різних політичних, громадських, культурно-просвітницьких і профспілкових організацій. Це свідчило про неосяжну довіру до вперше створеного національного представницького органу й ті великі сподівання, що покладалися на нього з боку суспільства. Задля більшої впевненості у державотворчій діяльності УЦР в трав-

ні — червні 1917 р. селяни України, військові, які перебували за межами країни в різних військових підрозділах, а також представники робітничого класу провели з'їзди й обрали понад 500 своїх представників до її складу.

У таких умовах керівництво УЦР розгорнуло роботу зі створення національно-територіальної та національно-культурної автономії у складі федеративної Росії і лише в подальшому, після захоплення влади більшовиками у жовтні 1917 р., зосередилося на розбудові незалежної, суверенної і самостійної держави [2, 19].

У контексті наведеного виникає питання, чому серед українців була поширена ідея так званого суверенного союзу народів, в межах якого можна було задовольнити лише індивідуальні національні та загальнолюдські солідарні інтереси, але неможливо було вирішити питання про народний суверенітет, що ґрунтувався на теорії природних прав людини.

Домінування так званих «м'яких» методів боротьби під час революційних змагань часів Української Центральної Ради, соціалістичний, а не капіталістичний уклін в державотворенні цього періоду [2, 20] були пов'язані з тими процесами, що відбулися в Україні внаслідок агресивної політики щодо неї з боку російського абсолютизму. До кінця XVIII ст. Україна втратила свою політичну еліту [3, 36] і протягом XIX — початку XX ст. являла собою «соціально-некомплектний» народ [4, 5]. Декілька віків у суспільному житті українців, а також в економіці домінував інший народ. Українське суспільство на момент революційних змагань виявилось «безбуржуазним» і фінансово слабким для боротьби за свій суверенітет і економічну свободу. Незважаючи на те, що на хід революційних перетворень суттєво впливають народні виступи, здебільшого стихійні, все ж таки історія довела, що їх наслідки залежать від процесів, котрі пов'язу-

ються з політичною та економічною елітою суспільства [5, 111].

Стосунки українців зі «старшим братом» почали вибудовуватися після підписання Березневих статей 1654 р. [6, 70]. Вони, з одного боку, юридично зафіксували визнання Росією України як окремої держави, а з другого — стали початком постійного обмеження її державного суверенітету задля перетворення українців на невід'ємну частину Російської імперії. Можна констатувати, що від цієї мети російські керманічі не відмовилися і в XXI столітті.

Царський уряд ставився до України як до колоніального утворення. Протягом XVII–XX століть багато народів світу перебувало в такому ж становищі. Проте колоніальні імперії і на залежних територіях вважали священним правилом капіталізму — кожен індивід незалежно від правового становища може володіти знаряддями праці та збагачуватися. Така позиція сприяла появі національної буржуазії, котра згодом очолила національно-визвольний рух не тільки в Америці, а й у Індії.

Англія протягом 200 років володіла територією, на якій мешкало багатомільйонне населення, що розмовляло різними мовами та мало різне віросповідання. Підкоривши нащадків Великих Монголів, англійці були змушені рахуватися з цивілізаційними (релігія, суспільний поділ) відмінностями індусів від європейців. В Україні ж та у Росії була єдина віра, причому наприкінці XVII ст. українці опинилися в канонічній юрисдикції Московського патріархату. Релігійне гноблення в Україні Російська імперія поєднала зі всілякими культурно-просвітницькими обмеженнями. Наприкінці XIX ст. українці змушені були перейти до спілкування російською мовою [7, 168].

У свою чергу, для індусів віра стала своєрідним оберегом на шляху свавільного знищення колоністами індійського традиціоналізму. З давніх-давен брахмани та кшатрії займалися управлін-

ням і захистом країни. Із приходом до Індії англійців останні були змушені враховувати це правило. Однією з вимог залучення певних верств місцевого населення до управління колонією було отримання європейської освіти [8, 863]. Така позиція колоністів призвела до руйнації старих соціальних зв'язків, і країна почала поступово перетворюватися на сировинний придаток метрополії. Однак це сприяло появі нових політичних відносин та втягуванню різних за мовою і релігією регіонів у екологічні й політичні інтеграційні процеси, що у подальшому сприяло появі не тільки національної буржуазії, а й підняттю на більш високий рівень освіти, охорони здоров'я та інших соціальних гарантій.

У той час, коли уряди більшості європейських країн всіляко сприяли поліпшенню загальноосвітніх процесів і зростанню життєвого рівня основної маси населення своїх держав, Україна дедалі глибше занурювалася в адміністративну, економічну, культурну й політичну залежність від Росії. Згідно з Ємським указом 1876 р. заборонялися друк книжок національною мовою, постановка українських вистав і багато іншого [7, 176]. Доповнення цих обмежень скороченням місць у початкових навчальних закладах дали царському уряду змогу досягти бажаної мети. На межі віків основна маса українців була неписьменною, а великі промислові центри стали російськомовними [3, 38] і це при тому, що етнічні українці становили більшість населення підросійської України.

На початку ХХ ст. домінуючою верствою населення залишалося селянство, що суттєво вплинуло на персональний склад сформованої Української Центральної Ради. Лише чверть її представників — це інтелігенція. Селяни, робітники та солдати становили більшість її членів [2, 20].

Варто зазначити, що, за твердженням В. Рум'янцева, навесні — влітку

1917 р. УЦР досягла «апогею свого авторитету і впливу на українське суспільство» [9, 15]. Однак, незважаючи на те, що 75 % мандатів в УЦР належало українцям [9, 16], Рада тривалий час в своїй державно-правовій діяльності дотримувалася лише тих ідей і цілей, що колись були легалізовані з трибуни першого парламенту Росії та передбачали досягнення лише національно-культурної автономії у межах Російської федерації [3, 61].

Убачається, що пошуки шляхів співпраці з Тимчасовим урядом Росії з боку української інтелігенції, яка очолила національну революцію в 1917 р., були пов'язані передусім із бажанням зберегти ті джерела фінансування, які були наявні в часи існування царизму і які залишалися після утворення Тимчасового уряду.

Конституційну комісію УЦР створено ще у червні 1917 р. [10, 152], однак робота над «Статутом про державний устрій, права і вольності УНР» розпочалася лише після проголошення Української Народної Республіки III Універсалом від 7 (20) листопада 1917 р. Положення Основного Закону сформулював М. Грушевський наприкінці листопада 1917 р. [11, 57]. На цей момент керівництво УЦР майже повністю вичерпало наявні можливості реалізувати свої федеративні пропозиції щодо перетворення унітарної Росії на спілку народів, де більшовицькій Раді народних комісарів не відводилося повноважень великоруського центру [3, 118].

Розуміння того, що настав момент побудови незалежної держави, яка потребувала конституційного оформлення, змусило керівників УЦР під час розробки Основного Закону звернутися до багатого європейського досвіду в галузі конституційного права.

Незважаючи на те, що Конституція УНР 1918 р. не увійшла в стадію набуття державно-правової практики [12, 208], деякі її положення заслуговують на

увагу, оскільки на той час вони були досить прогресивними. Так, згідно зі «Статутом про державний устрій, права і вольності УНР» усі українці, незалежно від статі, наділялися політичною, громадянською і актовою правомочністю після досягнення 20-річного віку.

У статті 21 Конституції було розкрито поняття політичної правомочності та визначено, що з цього віку українці набувають не лише активного, а й пасивного виборчого права як до законодавчих органів УНР, так і до всіх виборчих органів місцевого самоврядування.

Це положення Конституції УНР залишило позаду країни так званої ліберальної демократії. У провідних країнах Європи і в Сполучених Штатах Америки «вікова планка» була дещо вищою. Доцільно вказати, що на початку ХХ ст. американські жінки не мали права голосу. Дев'ятнадцята поправка, що усувала таку нерівність, була запропонована 4 червня 1919 р. Її ратифікація завершилася лише в серпні 1920 р., діяти вона почала після схвалення її положень 36-ма з 48-ми існуючих на той момент штатів, тобто більшістю. Водночас законодавчі збори штатів Міссісіпі і Делавер відмовилися це робити [13, 37].

Відповідно до Пруської Конституційної Хартії 1850 р. політична активність дозволялась лише після досягнення 24 років, при цьому згідно з Указом короля 1849 р., що потім увійшов в текст Конституції, виборці нижчої палати парламенту поділялися на три курії. Чоловіки диференціювалися відповідно до сум сплачених прямих податків [14, 510]. Це призвело до того, що лише 3 % заможних німців обирали третину виборців. Згідно з Конституцією одну третину виборців обирала і третя курія, що складалася із 70 % виборців. Рух за скасування такої диспропорції так і не було успішно завершено упродовж другої половини ХІХ ст., і таке становище проіснувало

до початку листопадової революції 1918 р.

У Конституції Німецької імперії 1871 р. не містилося будь-якої згадки про народний суверенітет. Воля монарха була домінуючою як у законодавчій, так і виконавчій галузях, й лише він визначав компетенцію державних установ та посадовців [14, 512]. Для того щоб консервативні правлячі кола не відчували якихось незручностей, в Конституції суттєво було обмежено виборчі права на загальнодержавному рівні. Формальне загальне виборче право обмежувалося високим віковим цензом (25 років). До участі у виборах також не допускалися чини армії та флоту, всі ті, хто за рішенням суду був обмежений у цивільних і політичних правах. Законодавець також заборонив брати участь в формуванні законодавчого органу тій частині суспільства, що користувалася соціальною допомогою не тільки з боку держави, а й будь-яких інших благодійних організацій.

В Англії кінця ХІХ — початку ХХ ст. ситуація з виборчими правами була ще консервативнішою. Хотілося б зазначити, що лише на початку ХХ ст. виборче законодавство чітко визначилося з таким поняттям, як «вік», із якого англійці ставали політично активними. Революція середини ХVІІ ст. майже не змінила виборчу систему часів середньовіччя. Право голосу залежало від багатьох чинників: сімейного стану, розміру сплачуваних податків, наявності майна. Досить складно визначити всі ті вимоги та обмеження, яким повинен був відповідати або які мав подолати англієць у ХVІІ та ХVІІІ ст. для того, аби отримати право голосу. Деякі дослідники вважають, що їх було не менше 100. Акти про Народне представництво 1832, 1867 і 1884 рр. поступово зменшили розмір майнових та інших вимог, це призвело до збільшення наприкінці ХІХ ст. корпусу виборців майже удвічі [14, 325].

Початок ХХ ст. суттєво не вплинув на цензові обмеження виборчого зако-

нодавства в Англії. Однак суспільно-політичні негаразди, що вразили Європу в другому десятилітті, змусили парламентарів звернутися до проблеми формування списків виборців. Акт про народне представництво від 6 лютого 1918 р. насамперед надав, хоча і в обмеженому варіанті, право голосу жінкам. Виборцями вони ставали лише після досягнення 30-річного віку і тільки тоді, коли не були обмежені в правах та користувалися в межах виборчого округу нерухомістю, що давала прибуток не менше 5 фунтів [14, 580].

Зазначаючи про зміни, які торкнулися чоловіків, варто наголосити, що до 1918 р. майже 40 % з них не мали виборчих прав, позаяк у майновому відношенні не відповідали вимогам попереднього законодавства. Не вдаючись до подробиць змісту нового Акта, можна констатувати, що законодавець знову зберіг декілька видів цензів — осілості, майновий та освітній. До таких обмежень потрібно ставитися негативно. Водночас їх можна розглядати як стимул для тих, хто був позбавлений можливості впливати через вибори на життя країни. Законодавець начебто натякав: хочеш бути політично активним — або працюй, або вчись.

Як уже зазначалось, Конституція УНР надала всім громадянам України виборчі права незалежно від статі та майнового стану з 20-річного віку. У контексті наведеного формально більш «демократичною» можна було б вважати Конституцію УСРР 1919 р., у якій проголошувалося, що політично активними незалежно від релігії, народності, осілості, стану тощо стають громадяни УСРР, які на момент виборів досягли 18 років. Досить цікавим є доповнення до ст. 20 Конституції. Воно надавало можливість місцевим радам за рішенням центральної влади зменшувати віковий ценз. Така норма вводилася навмисно. Майже всі статті першої Конституції УСРР, як стверджує В. Гончаренко, пронизані «маячними

ідеями соціалізму та диктатури пролетаріату» [15, 18], і всі вони передусім втілювалися через виборче законодавство. Більшовики чудово розуміли, що молодь за відсутності життєвого досвіду легко залучити до своєї «секти» авантюристів.

На відміну від основних законів провідних європейських країн, у яких можна розглядати бажання правлячої верхівки через обмеження виборчих прав стимулювати людину до освіти й праці, положення першого розділу Конституції УСРР, що стосувалися основних постанов, скасовували приватну власність не тільки на землю, а й на засоби виробництва. У статті 1 цього розділу капіталістів та поміщиків визнано «віковими гнобителями і експлуататорами» пролетаріату та бідного селянства. У статті 2 Конституції УСРР головною метою бідноти і пролетаріату, що прийшли в Україні до влади, визначено здійснення переходу від буржуазного ладу до соціалізму шляхом соціалістичних реформ [7, 140]. Ворогом, який міг завадити, визнавалися представники заможних класів. Особи, «що користуються найманою працею з корисною метою <...>, які живуть на нетрудові прибутки, а саме, прибутки з підприємства, з маєтків і т.п., приватні торговці, комерційні посередники», позбавлялися виборчого права. Таким обмеженням підлягали представники церков, колишні жандарми та працівники охоронних відділів. Не залишилися поза увагою розробників цього Основного Закону й злочинці, які притягалися до відповідальності за вчинення корисливих (хабар) або ганебних злочинів. Термін обмеження в правах визначався або законом, або судовим вироком [7, 144].

Аналізуючи положення Конституції УНР, хотілося б зупинитися на її другому розділі «Права громадян України». На особливу увагу заслуговує ст. 14, в якій йдеться про те, що не тільки громадянин УНР, а й будь-хто інший, хто

перебував на її території, «не може бути покараний смертю» [7, 53].

Розробники цього документа відкинули політичні, економічні, культурні, релігійні та будь-які юридичні чинники при визначенні міри покарання. Ця конституційна вимога, якби вона була втілена у життя, надала б можливість Українській Народній Республіці на десятиліття випередити більшість країн «ліберальної демократії». Так, смертну кару у Франції скасували в 1981 р., Німеччині — у 1987 р., Швейцарії — в 1992 р., Італії — у 1994 р., Іспанії — в 1995 р., Великій Британії — у 1998 р. Доцільно зауважити, що в деяких країнах смертну кару за звичайні загальнокримінальні злочини відмінили ще у XIX ст., але остаточно заборона відбулася лише в останні десятиліття [16].

Усі права, надані громадянам УНР Конституцією (недоторканність майна і житла, таємниця листування, свобода слова, друку, сумління, організації, страйку, свобода пересування та багато ін.), дають змогу дійти висновку, що УЦР передбачала побудову соціальної, правової та демократичної держави. Ці положення Конституції УНР 1918 р. через тридцять років було закріплено у Загальній декларації прав людини, затвердженій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. [17]. У свою чергу, Конституція УСРР 1919 р., як і подальші основні закони часів укріплення диктатури пролетаріату та побудови так званого соціалізму, поступово позбавили українців народовладдя. За прямими, загальними та таємними виборами було приховано неможливість здійснювати громадянський контроль або будь-яким чином обмежувати чи впливати через свої права і свободи на органи державної влади. Більшовицька влада, позбавивши українців приватної власності на знаряддя праці, встановила повну позаекономічну і позазаконодавчу залежність громадянина від держави диктатури пролетаріату на чолі з більшовицькою партією [18, 150].

У Конституції УНР також було передбачено обмеження або ж припинення громадянських прав і свобод, але лише за умови війни чи внутрішніх заворушень. Тільки закон, прийнятий Всенародними Зборами, у звичайному порядку визначав, які права чи свободи будуть підлягати обмеженням. Таким правом був наділений і уряд, однак своє рішення він зобов'язувався довести до депутатів Зборів на першому засіданні найближчої сесії. Конституційно було зафіксовано, що надзвичайні умови можуть тривати не більше трьох місяців. Ще одна європейська Конституція початку XX ст. дозволила тимчасове обмеження особистої свободи. Це був Основний Закон Веймарської Республіки 1919 р. [14, 599], який ухвалили в досить складних соціально-економічних і зовнішньополітичних умовах. Листопадова революція 1918 р. завершилася встановленням республіканського ладу в Німеччині, але основна маса консервативного населення була незадоволена руйнацією старих кайзерівських порядків, тому революційна ситуація в країні зберігалася майже до 1924 р. В аналогічному становищі опинилася й Україна, де революційні змагання тривали до кінця 1920 р.

Аналізуючи принцип розподілу влади, втілений у Конституції УНР, доцільно зупинитися на судовій гілці влади. Згідно зі ст. 66 Генеральний суд складався з колегії, що обиралася Всенародними Зборами терміном на 5 років, хоча Всенародні Збори обиралися лише на 3 роки. Убачається, що таким чином розробники Конституції хотіли надати вищій судовій установі певних гарантій незалежності від законодавчої та виконавчої влади. Для того, щоб встановити, якою мірою Генеральний суд був таким, потрібно з'ясувати, як формувалися вищі суди в інших країнах. Так, Конституція США надала право відбирати і призначати членів Верховного суду Президенту країни за згодою Верхньої палати парламенту —

Сенату. Відповідно до ст. 3 розділу I судді зберігали свої повноваження «доки до них немає претензій» [14, 346]. У Конституційній хартії Пруссії 1850 р., що продовжила дію і після введення Конституції 1871 р., зафіксовано, що судова влада здійснюється від імені короля незалежними суддями [14, 510], які призначаються довічно. Судді вищих судів Англії призначалися монархом, але кандидатів на посади такого рівня відбирав лорд-канцлер. Термін перебування на судейській посаді обмежувався віком у 72 або 75 років, залежно від рівня суду. Згідно з основними законами зазначених країн судді вищих судів можна було усунути із посади у випадку вчинення ними злочину або через хворобу, що призвела до втрати дієздатності.

У Конституції УНР не було визначено кількісного складу Судової колегії, що в подальшому могло спричинити міжпартійне протистояння у Все-народних Зборах. Приклади чіткого визначення з кількісним складом вищої судової установи вже були відомі. Так, у Конституції США 1787 р. визначено, що Верховний суд складається лише з 9 суддів. Його чисельність ніколи не підпадала під критику. Боротьба між демократами і республіканцями могла тривати лише навколо кандидатури, яку відібрав Президент на посаду судді.

Неможливо залишити без уваги проблему національних меншин, що мешкали на території України у період існу-

вання Української Центральної Ради. Практичні заходи в цій галузі дають змогу зробити висновок, що її національна політика передбачала створення національно-персональних автономій, через наявність яких інші народи України могли отримати гарантії захисту їх прав та свободу самоврядування. У статті 6 Конституції УНР закріплено за малими народами можливість «впорядкування своїх культурних справ в національних межах». Для цього багаточисельним меншинам дозволялося створення національних союзів. Усі інші також могли скористатися таким правом після надання Генеральному суду заяви на перевірку. Головною вимогою була наявність 10 тис. підписів українців, які вважали себе належними до відповідної нації. Передбачалося, що функціонування національних союзів буде здійснюватися за рахунок центрального та місцевого бюджетів.

Конституція УНР не діяла жодного дня. У день її прийняття відбувся гетьманський переворот, однак вона містить, за влучним визначенням М. Страхова, «цікавий перспективний досвід» [19, 77], який може використати в сучасних умовах не тільки Україна, а й світова спільнота. Перехід у XXI ст. не позбавив її від великої кількості проблем, однією з яких є національно-етнічна.

Конституція УНР 1918 р. по праву увійшла до скарбниці української конституційної думки.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Історія України: Неупереджений погляд. Факти. Міфи. Коментарі* / В. В. Петровський, Л. О. Радченко, В. І. Семененко. — Київ : Школа, 2007. — 592 с.
2. *Мироненко О. М.* Світоч української державності: політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради : моногр. / О. М. Мироненко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Академія правових наук України. — Київ : Україна, 1995. — 206 с.
3. *Україна в революційних процесах перших десятиліть ХХ століття : міжнар. наук.-теорет. конф. (20–21 листопада)* : зб. / Нац. акад. наук України ; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. — Ін-т історії України ; голова ред. кол. В. М. Литвин. — Київ, 2007. — 581 с.
4. *Украинская государственность в ХХ веке. Историко-политологический анализ* / А. Дергачев (рук. авт. кол.). — Киев : Политична думка, 1996. — 436 с.
5. *Проблеми історії держави і права : сб. науч. трудов в честь юбілея проф. Н. А. Крашенинниковой / Московский гос. ун-т ім. М. В. Ломоносова ; отв. ред. В. О. Томсинов.* — М. : Зерцало-М, 2009. — 321 с.
6. *Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т.* — Харків : Право, 2016. — Т. 1: *Історія держави і права України* / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) [та ін.] ; Нац. акад. прав. наук

- України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. — 848 с.
7. *Хрестоматія з історії держави і права України* : навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого ; уклад.: В. Д. Гончаренко, О. Д. Святоцький ; ред. В. Д. Гончаренко. — 3-є вид., перероб. — Київ : Ін Юре, 2003. — 796 с.
 8. *Тойнби А.* Исследование истории / А. Тойнби ; пер. с англ. К. Я. Кожурин. — М. : АСТ, АСТ, 2009. — Т. 1: Возникновение, рост и распад цивилизаций. — 863 с.
 9. *Рум'янцева В.* Утворення Української Центральної Ради та формування її представницького складу / В. Рум'янцева // *Право України.* — 2017. — № 3. — С. 11–19.
 10. *Єрмолаєв В. М.* Механізм народовладдя за Конституцією УНР 1918 р. (до 90-річчя конституційного акта України) / В. М. Єрмолаєв // *Вісник Академії правових наук України.* — 2008. — № 3 (54). — С. 152–158.
 11. *Рум'янцева В. О.* Конституція Української Народної Республіки 29 квітня 1918 року / В. О. Рум'янцева // *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.* — 2011. — Вип. 10. — С. 57–61. — (Серія «Право»).
 12. *Єфремова Н. В.* Проект Конституції Української Народної Республіки Отто Ейхельмана (1920 рік) / Н. В. Єфремова // *Наукові праці Одеської національної юридичної академії.* — 2004. — Т. 3. — С. 208–219.
 13. *Конституции зарубежных государств. Соединенные Штаты Америки, Великобритания, Франция, Германия, Италия, Япония, Канада* / сост. В. В. Маклаков. — М. : БЕК, 1996. — 432 с. — (Законы в изданиях БЕКа).
 14. *Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія* : навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. освіти / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого ; НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України ; упоряд. В. Д. Гончаренко [та ін.] ; ред. В. Д. Гончаренко. — Київ : Ін Юре, 2002. — 716 с.
 15. *Гончаренко В. Д.* Конституційне будівництво в Україні за часів нової економічної політики (1921–1929 рр.) / В. Д. Гончаренко // *Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. праць / Нац. акад. прав. наук України.* — Харків : Право, 2015. — № 2 (81). — С. 17–26.
 16. *Гороховська О. В.* Смертна кара як вид покарання в країнах Європи: законодавче оформлення та практика застосування / О. В. Гороховська [Електронний ресурс]. — Режим доступу : vuzlib.com/content/view/2284/73
 17. *Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 року* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
 18. *Нерсесянц В. С.* Философия права : учеб. для вузов / В. С. Нерсесянц ; Ин-т государства и права РАН. Акад. прав. ун-т. — М. : ИНФРА-М-НОРМА, 1997. — 647 с.
 19. *Страхов М. М.* Захист прав національних меншин у Конституції УНР 1918 р. / М. М. Страхов // *Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: проблеми, досвід, перспективи: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 червня 1997 р.).* — Харків : Право, 1998. — С. 75–77.

REFERENCES

1. Petrovskiy V. V., Radchenko L. O., Semenenko V. I. *Istoriia Ukrainy: Neuperedzhenyi pohliad: Fakty. Mify. Kommentari* [History of Ukraine: Impartial view: Facts. Myths. Comments], Kyiv: Shkola, 2007, 592 p.
2. Myronenko O. M. *Svitoch ukrainsoi derzhavnosti: polityko-pravovyi analiz diialnosti Tsentralnoi rady* [The light of the Ukrainian statehood: political and legal analysis of the activities of the Central Council], Kyiv: Ukraina, 1995, 206 p.
3. *Ukraina v revoliutsiinykh protsesakh pershykh desiatylyt XX stolittia* [Ukraine in the revolutionary processes of the first decades of the 20th century], Kyiv, 2007, 581 p.
4. *Ukrainskaya gosudarstvennost v XX veke: Istoriko-politologicheskyy analiz* [Ukrainian statehood in the XX century: Historical and political analysis], Kiev: Politichna dumka, 1996, 436 p.
5. *Problemy istorii gosudarstva i prava* [Problems of State and Law History], Moskva: Zertsalo-M, 2009, 321 p.
6. *Velyka ukrainska iurydychna entsyklopediia* [The Great Ukrainian Law Encyclopedia], Khatkiv: Pravo, 2016, vol. 1, 848 p.
7. *Khrestomatiiia z istorii derzhavy i prava Ukrainy* [Readings on the history of the state and the law of Ukraine], Kyiv: In Iure, 2003, 796 p.
8. *Toynbi A.* *Issledovanie istorii* [Study of History], Moskva: AST, AST Moskva, 2009, vol. 1, 863 p.
9. *Rumiantsev V.* *Utvorennia Ukrainsoi Tsentralnoi Rady ta formuvannia ii predstavnytskoho skladu* [The Formation of the Ukrainian Central Rada and the Formation of its Representative Staff], *Pravo Ukrainy*, 2017, no. 3, pp. 11–19.
10. *Iermolaiev V. M.* *Mekhanizm narodovladdia za Konstytutsiieiu UNR 1918 r. (do 90-richchia konstytutsiinoho akta Ukrainy* [The mechanism of democracy under the Constitution of the UNR in 1918 (to the 90th anniversary of the constitutional act of Ukraine)], *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2008, no. 3 (54), pp. 152–158.

11. Rumiantsev V. O. Konstytutsiia Ukrainkoi Narodnoi Respubliki 29 kvitnia 1918 roku [The Constitution of the Ukrainian People's Republic on April 29, 1918], *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina*, 2011, Issue 10, pp. 57–61.
12. Iefremova N. V. Proekt Konstytutsii Ukrainkoi Narodnoi Respubliki Otto Eikhelmana (1920 rik) [Draft Constitution of the Ukrainian People's Republic Otto Eikhelman (1920)], *Naukovi pratsi Odeskoi natsionalnoi iurydychnoi akademii*, 2004, vol. 3, pp. 208–219.
13. Konstytutsii zarubezhnykh gosudarstv. Soedinennye Shtaty Ameriki, Velikobritaniya, Frantsiya, Germaniya, Italiya, Yaponiya, Kanada [Constitution of foreign states. United States of America, United Kingdom, France, Germany, Italy, Japan, Canada], Moskva: BEK, 1996, 432 p.
14. Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain [History of the state and the rights of foreign countries], Kyiv: In Iure, 2002, 716 p.
15. Honcharenko V. D. Konstytutsiine budivnytstvo v Ukraini za chasiv novej ekonomichnoi polityky (1921–1929 pp.) [Constitutional Construction in Ukraine in the Times of New Economic Policy (1921–1929 pp.)], *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, Kharkiv: Pravo, 2015, no. 2 (81), pp. 17–26.
16. Horokhovska O. V. Smertna kara iak vyd pokarannia v krainakh Ievropy: zakonodavche oformlennia ta praktyka zastosuvannia [Death penalty as a form of punishment in European countries: legislative design and practice of application]. Available at: vuzlib.com/content/view/2284/73
17. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: pryiniata i proholoshena v rezoliutsii 217 A (III) Heneralnoi Asamblei vid 10 hrudnia 1948 roku [Universal Declaration of Human Rights: Adopted and proclaimed in General Assembly resolution 217 A (III) of December 10, 1948]. Available at: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
18. Nersesyants V. S. Filosofija prava: ucbeba [Philosophy of law: study], Moskva: INFRA-M-NORMA, 1997, 647 p.
19. Strakhov M. M. Zakhyst prav natsionalnykh menshyn u Konstytutsii UNR 1918 r. [Protection of the rights of national minorities in the Constitution of the UNR in 1918], *Teoretychni ta praktychni pytannia realizatsii Konstytutsii Ukrainy: problemy, dosvid, perspektyvy*, Kharkiv: Pravo, 1998, pp. 75–77.

Власенко С. Конституція Української Народної Республіки 1918 р. як основний закон європейського зразка

Анотація. Проаналізовано чинники домінування серед українців ідеї національно-культурної автономії в межах федерації, основні положення Конституції УНР 1918 р., на підставі яких можна зробити висновок, що її розробники бачили Україну правовою, соціальною і суверенною державою.

Ключові слова: Українська Центральна Рада, Всенародні Збори, виборчі права, судова колегія, право власності, смертна кара, національний союз.

Власенко С. Конституция Украинской Народной Республики 1918 г. как основной закон европейского образца

Аннотация. Проанализированы причины доминирования среди украинцев идеи национально-культурной автономии в рамках федерации, положения Конституции УНР 1918 г., на основании которых можно сделать вывод о том, что ее разработчики видели Украину правовым, социальным и суверенным государством.

Ключевые слова: Украинская Центральная Рада, Всенародные Сборы, избирательное право, судебная коллегия, право собственности, смертная казнь, национальный союз.

Vlasenko S. The Constitution of the Ukrainian People's Republic of 1918 as the Main Law of the European Standard

Annotation. The reasons for the domination among Ukrainians of the idea of national and cultural autonomy within the framework of the federation, the provisions of the Constitution of the UPR of 1918, on the basis of which it can be concluded that its developers saw Ukraine as a legal, social and sovereign state, are analyzed.

Key words: the Ukrainian Central Rada, the National Fees, the suffrage, the judicial board, the property right, the death penalty, the National Union.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

І. БОЙКО

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави, права
та політико-правових учень
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Одна з важливих передумов розвитку демократичної Української держави — стабільне й ефективне функціонування законодавства, яке є головним регулятором суспільних відносин, а також вагомим засобом реалізації функцій законодавчої влади. Зважаючи на це, посилюється роль наукових досліджень з історії національного правотворення. Такі дослідження дають змогу об'єктивно вивчити й узагальнити закономірності виникнення та розвитку окремих правових інститутів, а на підставі наукових результатів — дійти висновків і сформулювати пропозиції, важливі для української юридичної науки та практики сучасного державного будівництва. Дотепер актуальними залишаються дослідження, які надають можливість творчо переосмислити накопичений національний історичний досвід у сфері правотворення, а відтак, визначити пріоритети подальшого розвитку сучасної правової системи України. З наведених теоретичних і практичних міркувань значний інтерес становить вивчення історії правового регулювання суспільних відносин в Україні.

Серед найменш досліджених історико-правових проблем цієї тематики — ана-

ліз особливостей становлення правового регулювання суспільних відносин в Українській Народній Республіці за Центральної Ради (далі — УНР за Центральної Ради). Попри те, що Українська Центральна Рада (далі — УЦР) проіснувала тринадцять з половиною місяців, із 17 березня 1917 р. до 29 квітня 1918 р., вона розробила та прийняла ефективне законодавство, яке характеризувалося демократичністю і високим на той час рівнем юридичної техніки. Вивчення державними діячами УНР за Центральної Ради європейського правового досвіду забезпечило ефективність законотворчих процесів в умовах розбудови національної держави в Українській Народній Республіці (далі — УНР). Раціонально використавши російське законодавство, нормативно-правові акти УНР за Центральної Ради, законодавці УНР синтезували найкращі здобутки національної та європейської правової думки.

Як відомо, УЦР стала першим новітнім етапом визвольної боротьби українського народу за державність на початку ХХ ст. і пройшла разом з усією Україною протягом року величезну еволюцію: від підданства через автономію до вільної, суверенної й ні від кого не залежної